

DEDE KORKUT'TA EKSİK YAZILMIŞ VE YANLIŞ OKUNMUŞ BİR FİİL ÜZERİNE

-Bir Tamirin Tamiri-

Sadettin ÖZÇELİK*

ÖZET

Bu makalede Dede Korkut'un Dresden nüshasında geçen yazım yanlışlarının masum fakat zor örneklerinden biri üzerinde durulacaktır. Daha önceki çalışmada Drs.133a.12'de geçen bir cümlede "olmazam" şeklinde okunmuş olan fiil yerine az çok bağlama uygun olduğu düşünülere turmazam okuma teklifi sunulmuştur. Bu çalışmada ise fiilin metindeki yazımının "turmazam" ile çok farklı olduğunun görülmesi nedeniyle konu yeniden ele alınmıştır. Yapılan okuma denemeleri sonucunda fiilin yazımında re'nin yazılmamış olduğu düşünülerek söz konusu fiilin "ev[r]jülmezem" 'geri dönmem, yolundan dönmem' şeklinde tamir edilmesi ve anlaşılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Yazma eser, Dede Korkut, Öşün Koca oğlu Segrek Boyu, eksik yazım, "ev-rül-" 'dönmek, geri dönmek' fiili.

Yazma eserlerin okunma sorunlarının birçok sebebi sayılabilir. Metinde bir harfin eksik yazılmış olması nedeniyle bir kelime ile ilgili olarak ortaya çıkan yanlış okuma, bazen doğru okumayı veya doğru kelimeyi bulmayı güçleştirebilir. Bir taraftan sözlüklere bakar, diğer taraftan yeni okuma şekilleri dener ve okuyuşumuzun bağlama uygun olup olmadığını kontrol ederiz. Okuma denemeleri sürer gider. Denemeler sürüp giderken yapacağımız bir kontrol hatası veya eksikliği bizi bir başka yanlış okumaya götürebilir. Bu konudaki atlama ve yanılma sorununu aşmak, okuma

---

* Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi TDEE Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.
sozcelik@dicle.edu.tr

şekillerini not alarak hangi kontrolleri yaptığımızı ve hangilerini yapmadığımızı dikkate almakla mümkün olabilir.

Dede Korkut'un Dresden nüshasında yüzlerce yazım yanlışlığı bulunuyor. Yazma bir eserdeki yazım yanlışları, eserin okunma sorunlarını da beraberinde getirir. Ayrıca yanlış yazımları aşmak veya metnin bazı kısımlarını çözüp doğru okumak bazen çok uzun zaman alabilir. Metindeki yanlış yazımı, yanlış okumayı görmek veya tespit etmek elbette ilk adım olarak önemlidir. Ancak doğru okuma yapmak için doğru yöntemin seçilmiş olması da bir o kadar önem arz eder. Yazımda eksiklik veya okunuşta yanlışlık olduğunu düşündüğümüz yerde, metin bağlamının kılavuzluğunda hareket etmek kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bağlamın yönlendirmesiyle farklı okuma ve tamir denemelerine şekil ve bağlam örtüşünceye kadar devam etmek gerekir. Çünkü yazım eksikliği masum veya küçük bir yanlışlık da olsa eskicil bir öge söz konusu olduğunda çözüme ulaşmak düşündüğümüzden daha da güç olabilir.

Yazım sorunlarını aşmak için metnin bağlamından yararlandığımız gibi aynı metnin başka yerlerinde geçen benzer kelimelerden veya benzer cümlelerden de yararlanabiliriz. Ancak bazen yanlış yazılmış olan kelime metinde bir yerde, yani sadece yanlış yazılmış olduğu yerde geçmiş olabilir. Bu durumda elimizde bağlam ve mümkün olabilecek okuma denemeleri kalır. Her okuma denemesi sonrasında, o deneme için, sözlüklerden veya daha önce çalışılmış metinlerden çözüme yardımcı olacak örnekler bulunabilir.

Bu makalede söz konusu etmek istediğimiz fiil, yalnızca Dresden nüshasında bulunan *Öşün Koca Oğlu Segrek Boyu*'nda geçiyor. Daha önce fiilin yazımında yanlışlık bulunduğunu belirtmiş ve yanlış okunmuş olan fiil için bir okuma teklifi sunmuştum. Şimdi fiilin metindeki eksik yazım şekli üzerinde durarak daha önce iki şekilde (*olmazam/ ĩurmazam*) yanlış okunmuş olan fiili metin, bağlam ve sözlüklerin kılavuzluğunda yeniden okuyup bir çözüm teklifi sunmak istiyorum.

Öncelikle küçük bir özet yapmak gerekiyor: *Öşün Koca Oğlu Segrek Boyu*'nun başında *Öşün Koca*'nın büyük oğlu Egrek'in Bayındır Han'ın huzuruna istediği zaman girip çıktığı, mecliste Kazan Bey'in önünde oturduğu ve pervasızca hareket ettiği anlatılır. Bir gün mecliste Ters Uzamış adında bir bey, Egrek'e seslenerek bu şekilde davranmaya hakkı

olmadığını, çünkü kendisinin bunu hak edecek bir kahramanlık veya yararlılık göstermediğini söyler. Ters Uzamış'ın kahramanlık konusundaki sözlerine üzülen Egrek, Kazan Bey'den akına çıkmak için izin ister. Kazan Bey, Egrek'e akın izni verir; ancak Egrek üç yüz kişi ile çıktığı akında tutsak düşer ve Alınca Kalesi'ne hapsedilir.

Olayın üzerinden yıllar geçer. Egrek'in tutsak düştüğü sırada henüz bebek olan kardeşi Segrek büyür. Egrek'in bir sohbet meclisinde aşağılanılmasıyla başlayan tutsaklığı, kardeşi Segrek'in yine bir sohbet meclisinde yaşadığı aşağılanma vesilesiyle son bulacaktır. Segrek, on altı, on yedi yaşında bir delikanlı olur; ancak ailesi konuyu kendisinden gizlediği için bir ağabeyinin olduğundan habersizdir. Bir sohbet meclisinde oturan Segrek, ihtiyaç için dışarı çıkar, dışarıda çekişen iki çocuk görür ve onları ayırarak her birine birer tokat atar. Canı yanan çocuklardan biri Segrek'i yiğitliğe davet ederek tutsak olan ağabeyi Egrek'i kurtarmasını söyler:

“Mize mizüm ögsüzlüğümüz yétmez mi? Bizi neye urur-sın? Hünerüñ var ise kaçtaşuñ Alınca kal'asında esirdür, var anı kırtar.” (Drs.130a.12-130b.1)

Hikâyenin başında Ters Uzamış, büyük kardeş Egrek'i yiğitliğe davet etmiş; Egrek gittiği akında tutsak düşmüştü. Şimdi de küçük kardeş Segrek, küçük bir çocuk tarafından yiğitliğe davet ediliyordu. Çok daha acı ve aşağılayıcı durumda olan Segrek şöyle der:

Drs.130b.3: “Kardaşum şağımış, kayurmazam, kardaşsuz Oğuzda طورمزق тұrmazam.”

Aşağılanmış ve canı yanmış olan Segrek, bu sözden sonra içeri girer, meclistekilerden izin ister, babasının evine gelir. Eve geldiğinde yolda kafasında kurgulamış olduğu bir hikâyeyi kullanarak ilk önce babasının ağzını arar ve kardeşinin varlığını babasından öğrenir. Bu bilgiyi babasından öğrenince de ağabeyini kurtarmak için Alınca Kalesi'ne gideceğini söyler. Ancak heyecanlanıp boş bulunan ve küçük oğluna bu bilgiyi veren Öşün Koca pişman olur. Çünkü büyük oğlu *Egrek*'in acısına küçük oğlu *Segrek*'in acısını eklemekten korkar. Bu nedenle boş bulunduğunu belirterek Segrek'e engel olmak ister, ancak *Segrek*'i düşüncesinden vazgeçiremez. Babası ve annesi Kazan Bey'e fikir sorarlar. Kazan Bey, *Segrek*'i evlendirmelerini söyler. Çabucak düğün yaparlar, ancak *Segrek*, kardeşini kurtarmadan gerdeğe girmeyeceğini söyleyerek yemin eder ve Alınca Ka-

lesi'ne gitmek ister. Segrek, akına gitme konusundaki düşüncesini şu cümleyle ifade eder:

Drs.133a.12: “Elbetde ol ağam ıtılan ƒal‘ aya varmayınca **اولمزم**”

İşte bu cümlenin sonunda geçen ve metindeki yazılışı gösterilmiş olan söz konusu fiil, önceki çalışmalarda yazılışına uygun olarak *olmazam* şeklinde okunmuştu. Bu okuma şeklini yanlış bulmuş, yukarıda verdiğim Drs.130b.3'te geçen ve yine aynı kahramana (*Segrek*) ait cümlede geçen *ıurmazam* fiiline dayanarak ve onu kanıt göstererek cümlede **اولمزم** şeklinde yazılmış olan bu fiilin de *ıurmazam* okunmasını teklif etmişim (Özçelik 2005: 273-274). Teklif ettiğim okuma şekli elbette az çok bağlama uygun anlam veriyordu. Ancak sonraki incelemelerimde **اولمزم** (*olmazam*) ve **اورمزم** (*ıur-mazam*) fiilleri arasında çok yazım farkı bulunması bende tereddüt uyandırdı. Bu nedenle yazıcının fiili *ıurmazam* yerine yanlış yazmış olamayacağını ve fiilin yazılışı üzerinde tekrar durulması gerektiğini düşündüm. Yaptığım okuma ve tamir denemeleri sonunda söz konusu fiilin, dönüşlü çatıda kullanılmış olduğunu, yazımında *re*'nin yazılmamış olduğunu ve fiilin *ev[r]ülmezem* şeklinde tamir edilerek ‘geri dönmem, yolumdan dönmem’ olarak anlaşılması gerektiği kanaatine vardım; düşüncemin gerekçeleri şunlardır:

* Drs.130b.3'teki cümlede kahramanımız Segrek, bir ağabeyi olduğunu henüz öğrenmiş ve ağabeyini tutsaklıktan kurtarmaya karar vermiş olduğu için “*ƒardaşsuz Oğuzda ıurmazam*” cümlesindeki fiil, bağlama gayet uygun düşüyor. Yani Segrek, bu cümleyle kardeşi tutsak iken Oğuz'da yaşamayı bir aşağılanma olarak gördüğünü söylüyor. Ancak Drs.133a.12'de durum farklıdır. Segrek, babasına bir ağabeyi olduğunu söylemiştir. Olayın devamında ise Öşün Koca, küçük oğlunu kaybetme endişesiyle bunu söylediğine pişman olmuş, Segrek'e engel olmak istemektedir. Yani burada babası, akına gitme düşüncesinde olan Segrek'e engel olma istek ve düşüncesindedir. Böylesi bir durumda kahramanımızın *ıurmazam* yerine *ev[r]ülmezem* ‘geri dönmem, yolumdan dönmem’ fiilini kullanmış olması, bu konuda ne derece kararlı olduğunu vurgulamak bakımından daha yerinde ve anlamlıdır.

* Bu tamir önceki *ıurmazam* tamirine göre çok daha basit; yapılması çok daha mümkün olan tek harflik bir yazım eksikliği ve dolayısıyla tek harflik bir tamir düşüncesine dayanıyor.

* Eğer metindeki **اولمزم** (*olmazam*) yazım şekli, doğru olsaydı bu kelimeden önce bir isim bulunması gerekirdi. Ayrıca *olmazam* metinde iyi anlam vermediği gibi Dede Korkut'un başka yerinde de geçmiyor.

* Kaşgarlı, *ewrül-* başlığı altında fiilin anlamını “*yönelinen yerden çevrilmek*” (DLT: 208) şeklinde belirtmiş ve “*er ewrildi: adam yöneldiği yerden çevrildi*” (DLTI: 248) cümlesini örnek vermiştir.

* Niyazi'nin Çağatayca sözlüğünde *evrül-*, fiili için “*çevrilmek, dönmek, yüz döndürmek*” (Kaçalın 2011: 939) anlamları verilmiştir.

* Türkmencede *övrül-* “*bir yere dönmek*” (Ecilasun vd.: 189) anlamına gelir.

* Nehcü'l-Feradis'te *ewrül-* fiilinin bir yerde ve ‘dönmek, dönüşmek’ anlamında geçtiği görülüyor:

“Kaçan kim toprak kızıl kanga **ewrülse** oğlum Hüseyin ol vaktin şehid bolğay” (Nehcü'l-Feradis 179.6)

* Dresden yazıcısı söz konusu kelime *re* harfini atlamış ve bu eksiklik, okuma yanlışlarına sebep olmuştur. Nitekim Dresden yazıcısı, şu kelimelerde de *re*'yi yazmamıştır:

ardı ادی 59a.1	buğranuñ بیانک 88b.9	tökilür توکلور 23b.2
girüp گیوب 67b.6	getürürüdi گوردی 13a.4	örleşüben اولشوبن 3b.3
déridi دیددی 55b.13	çarçadıkim چاچدیکم 116b.12	varuban وابن 33a.4
Dundar دوندار 32a.4	üzertüme اوزومه 132b.13	dirilürsin دیرلسین 104a.8

Kaynaklar ve Kısaltmalar

DLT: Atalay, Besim (1986), *Divanü Lûgat-İt-Türk Tercümesi* (4 Cilt), Türk Dil Kurumu yayınları: 524, Ankara.

Drs.: Dede Korkut Dresden nüshası.

Ercilasun, Ahmet Bican (ve Diğerleri) (1991), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara.

Ergin, Muharrem (1971), *Dede Korkut Kitabı*, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul.

Ergin, Muharrem (1989), *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)*, Türk Dil Kurumu yayınları: 169, Ankara.

- Ergin, Muharrem (1991), *Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer)*, Türk Dil Kurumu yayınları: 219, Ankara.
- Gökyay, Orhan Şaik (1973), *Dedem Korkudun Kitabı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Gökyay, Orhan Şaik (1995), *Dede Korkut Hikâyeleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kaçalin, Mustafa S. (2011), *Niyâzî Nevâyî'nin Sözlere ve Çağatayca Tanıklar El-Luğâtu'n-Nevâ'iyye ve 'l-İstişhādâtü'l-Cağātâ'iyye*, Türk Dil Kurumu yayınları: 1027, Ankara.
- Özçelik, Sadettin (2005), *Dede Korkut Araştırmalar, Notlar/ Dizin/ Metin*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Özçelik, Sadettin (2006), *Dede Korkut Üzerine Yeni Notlar*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Tezcan, Semih - Hamza Zülfikar (1995), *Nehcü'l-Ferâdis*, Türk Dil Kurumu yayınları: 518, Ankara.
- Tezcan, Semih - Boeschoten, Hendrik (2001), *Dede Korkut Oğuznameleri*, Yapı Kredi yayınları: 1441, İstanbul.
- Tezcan, Semih (2001), *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, Yapı Kredi yayınları: 1457, İstanbul.

"ON A VERB THAT HAS BEEN WRITTEN INCOMPLETELY AND READ INCORRECTLY
CORRECTION OF A TEXT"

Abstract

In this article, one of the misspellings that is innocent but difficult in Dresden manuscript of Dede Korkut will be elaborated on. In the previous study, the verb that has been read as olmazam was offered to be read as turmazam considering the context in a sentence in Drs. 133a. 12.

In this study, this subject is discussed again due to seeing that the spelling in the text is very different from turmazam. After reading trials, it's reached a conclusion that the verb in question should be corrected and understood as ev[r]ülmezem "I don't go back, I don't abandon my cause" by assuming that re is not written in the spelling.

Keywords

Manuscript, Dede Korkut, Koca oğlu Segrek Boyu, misspelling, evrül-, the verb "go back".